

TAUTOSAKININKUI JONUI BALIUI – 100 METŲ

Leonardas Sauka

Viena iš išpūdingų asmenybių tarp XX amžiaus lietuvių tautosakininkų, pasižymėjusi nepaprasta darbų gausa, ryškiais būdo bruožais, patyrusi sunkią šimtmečio politinių pokyčių griūtį, kuri jį nubloškė dešimtmečiams ir visam laikui į Jungtines Amerikos Valstijas, yra Jonas Balys. Jis buvo folkloristas (mokslininkas ir pedagogas), etnologas ir mitologas, bibliografas. Daug jėgų skyrė žurnalistikai, aktyviai dalyvavo politiniame visuomeniniame gyvenime. Šiandien, sulaukus aukso amžiaus, už jį kalba ir dar ilgai kalbės nuveikti darbai, kurių dabar ne vienas pakartotinai skelbiamas. Šiame straipsnyje dėmesys skiriamas J. Balio tautosakinei veiklai.

Iš biografijos

Jonas Balys gimė 1909 m. liepos 2 d. visai prie Kupiškio, Krasnavos vienkienyje. 1928 m. baigęs Panevėžio mokytojų seminariją, įstojo į Kauno universitetą. Nuo 1930 m. studijas tęsė Austrijoje – Grace ir Vienoje. 1933 m. Vienos universitetas jam suteikė filosofijos daktaro laipsnį. 1933–1934 m. žinias gilino Helsinkyje. 1934–1935 m. dėstė Vytauto Didžiojo universitete. 1935–1944 m. ėmėsi vadovauti įsteigtam Lietuvių tautosakos archyvui, taip pat 1941–1944 m. buvo ir Etnologijos instituto direktorius, 1942–1944 m. ėjo docento pareigas Vilniaus universitete. 1944 m. emigravo į Vokietiją, 1944–1945 m. priimtas asistentu į Vokiečių liaudies dainų archyvą Freiburge. 1946–1947 m. dėstytojavo Pabaltijo universitete Hamburge – Pineberge.

1948 m. atvykęs į JAV, iki 1952 m. dirbo Indianos universitete Blumingtone, 1952–1954 m. – Arkties institute Šiaurės Amerikoje (Vašingtone). 1956–1981 m. ėmėsi rengti bibliografinius leidinius kaip Kongreso bibliotekos Vašingtone Slavistikos ir Rytų Europos skyriaus Baltijos šalių specialistas.

Nuo jaunystės aktyviai dalyvavo pilietinėje veikloje, dirbo organizacinį ir žurnalistinį darbą, redagavo visuomeninius leidinius. 1928–1930 m. buvo Jaunosios Lietuvos centro valdybos reikalų vedėjas, 1928–1930 m. redagavo žurnalą *Jaunoji Lietuva*. Emigracijoje 1964–1967 m. vadovavo Lituaniistikos institutui, redagavo pirmąjį *Lituaniistikos darbų* tomą (1968–1969). 1970–1980 m. buvo tautininkų žurnalo *Naujoji viltis* vyriausiasis redaktorius. Bendradarbiavo leidžiant *Lietuvių enciklopedijos* tomus, buvo Tautosakos ir tautotyros skyriaus vedėjas. Iš viso gyvai reagavo į įvairius kultūrinius pokyčius, mokslo dalykus, atsiliepdavo į tai spaudoje. 1979–1981 m. buvo VLIK'o vicepirmininkas informacijos ir spaudos reikalams. Paskutiniame XX a. dešimtmetyje jo publikacijų sumažėjo, o XXI a., artėjant šventiniam jubiliejui, jo balsas ir visai nutilo.

1. Tautosakos rinkimas ir skelbimas

Dar būdamas paauglys, jis pajuto didelę trauką tautosakai. Ją užrašinėti ėmėsi nuo trečios klasės. O atsidūręs Panevėžio mokytojų seminarijoje, pirmininkavo Tautosakos ir senienų rinkimo draugijai. Per ją suartėjo su entuziastais tautosakininkais Petru Būtėnu ir Jurgiu Elisonu, draugijos garbės nariais, idėjų įkvėpėjais. Ne nuostabu, kad dar būnant mokytojų seminarijoje pasirodo jo straipsnis „Tautosaka ir tautosakininkas“. O ateidamas į Kauno universitetą, leidinyje *Tauta ir žodis* (1928) jau paskelbia du užrašytos medžiagos pluoštus: „Prietaimai ir burtai, legendos“, „Jaunosios verkavimai“. Štai pirmo verkavimo ištraukėlė:

Komgi, tevel, šī rytelī tiek sveteliū susikvėtai?
Kom tas bunketėlis šī rytelī pakėltas? Gol
mani, siratelī, unt didelio vargelio dabar išlaisi? (Balys 1928: 646)

Tokios publikacijos rodė pirmo kurso studento brandą, tai neabejotinai ir jo mokytojų nuopelnas. Nuo studijų pradžios J. Balys išitraukia į tautosakos ir senienų rinkimo populiarinimą, iškart reaguoja į šios srities publikacijas. Antai 1929 m. pasirodžius Jurgio Dovydaičio knygelei *Tautosakos rinkėjo vadovas*, ją tuoj pasitiko recenzija, paskelbta leidinyje *Švietimo darbas* (Nr. 8). Kitais metais universiteto Tautosakos komisijai pradėjus leisti tęstinį leidinį *Mūsų tautosaka* (red. Vincas Krėvė-Mickevičius), J. Balys paskelbė stambų susistemintos medžiagos pluoštą „Kalėdų papročiai ir burtai“. Ji surinkta iš 39 pateikėjų, visi, išskyrus vieną, yra iš Aukštaitijos. Paskelbta ir keletas sakmių, žaidimų.

Nuo 1930 m. jis pradeda teikti rankraštinius rinkinius. Iki 1939 m. į Lietuvių tautosakos archyvą įtraukta 14 rinkinių. Čia pateko 535 dainos ir 300 pasakojamosios tautosakos kūriniai.

Su tautosakos rinkimu ir publikavimu susijęs aštrus konfliktas tarp J. Balio ir V. Krėvės-Mickevičiaus. Remdamasis paties atlikta aitvaro analize (žr. Balys 1934), kitų tautosakos motyvų, paveikslų ir jų analogų V. Krėvės tekstuose sugretinimu, paties Merkinės apylinkėse surinkta medžiaga, J. Balys apkaltino profesorių kūrybiniais prasimanymais (žr. Balys 1936a). V. Krėvė ėmė pats gintis nuo priekaištų, jį palaikė Balys Sruoga, Juozas Baldauskas (žr. MT X 191–228).

Įtampa šiek tiek atslūgo, kai pasikeitė abiejų tautosakininkų veikla. V. Krėvė liovėsi prie universiteto kaupęs liaudies kūrybą, nustojo leisti *Mūsų tautosaką*, o J. Balys pradėjo vadovauti ką tik įsteigtam Lietuvių tautosakos archyviui, kurio vienas svarbiausių uždavinių buvo rinkti lietuvių tautosaką. Kad šis darbas būtų kokybiškas, archyvas jau 1936 m. paskelbia *Tautosakos rinkėjo vadovą* (antrąją laidą, gerokai praplėstą, redagavo J. Balys, jį pasirodė 1940 m.). Tuo metu ypač suintensyvėjo šių poetinių turtų kaupimas, tam buvo skiriama ir pinigų. Iki 1936 m. archyve, perėmus iš universiteto medžiagą, buvo 234 336, o 1940 m. – 442 084 tautosakos vienetai.

Archyvas pradėjo leisti tęstinį leidinį *Tautosakos darbai*. Jį redagavo J. Balys. Čia imta skelbti tyrimus, mokslo laimėjimus ir pačią medžiagą. Trečiame tome buvo paskelbta senų tekstų pavyzdžiui, dekretas piršliui nubausti (1836), ištraukos iš Ambraziejaus Kašarauskio (Kossarzewski) rankraščių (1857–1863). Nemažą dėmesį J. Balys kreipė į atskirų regionų tautosakos publikavimą. Tam pačiam tomui jis parėngė įvairių Mažosios Lietuvos tautosakos tekstų bei kitokios medžiagos: burtų ir prietarų, liaudies medicinos, atsiminimų. Rengdamas šią publikaciją, jis pasitelkė kitų sudarytus rinkinius, o ir pats buvo nuvykęs į tą kraštą. Štai vienas kitas įspūdis, patirtas Mažojoje Lietuvoje:

Mano užkalbinta pagyvenusi moteris Skiraitienė iš Pervalko prisipažino, jog ji mokanti „būriškų“ dainų, dar mokanti ir jos kaimynė Juodjurgienė (vis tikros lietuviškos pavardės), bet kai sutartų dainų nuvykau į Pervalką, nė viena nesidavė prikalbinama dainuoti, nors pirmoji ir sakėsi, jog prieš porą metų jau dainavusi vienam ponui. Štai kas išnaikino mūsų lietuviškas dainas – surinkimininkai su savo pamokslais ir giesmėmis (Balys 1937: 8).

Esant šitokiai padėčiai, tuo labiau brangus turtas, paskelbtas *Tautosakos darbu* trečiame tome.

Visas ketvirtas tomas (1938) skirtas Vilniaus krašto tautosakai. Ir čia „Pratartyje“ J. Balys, paminėjęs bendrus sunkumus rengti tokį tomą, kuriuos nulėmė lenkų valdžios veiksmai, pasidalija ir savo patyrimu iš 1934 m., kai lankėsi Kaltanėnų apylinkėse. Valdžios baimė surakindavo žmonių burnas, baimė, ar nereikės baudos mokėti ar kalėjime sėdėti:

Atsitinka, kad pamatęs išsiimant užrašų knygutę, rodos, užkanda žadą ir daugiau jokių būdu nieko neištrauksi. Matyt, galvoja: „Ar neprasitariau ko nors...“ Tenka griebtis visokių gudrybių. Ką gi, reikia turėti kantrybės – skaudžių patyrimų pamokyti žmonės yra atsargūs. Vienas tautosakos rinkėjas paduoda tokį vaizdą. Mums rašant sueina pirkion vaikų. Dainininkė nežymiai nurodo vaiką ir sako: „Vilko (= įskundėjo) vaikas, – praneš tėvams, kad dainuoju, o tėvai toliau, ateis policija, tai jums, ponaičiai, nieko nesakys, bet man tai jau surašys

protokolą, kad kiemas nešvarus, kad išeinamas smirda... Jums dainuoju ir vis galvoju, kad jau man už dainavimą bus blogai“ (Balys 1938a: VII).

Nepaisant tokių lenkų valdžios daromų kliūčių, parengtas tomas atrodo įspūdingai. Pirmąkart buvo tiek daug pateikta iš okupuoto krašto kartu įvairios tautosakos: dainų (410 tekstų), nuotekavimų ir raudų (32), tikėjimų – užkalbėjimų, maldų (34), pasakojimų – pasakų, sakmių (169).

Pagal regionus sugrupuota ir lietuvių liaudies melodijų publikacija, paskelbta penktame *Tautosakos darbų* tome (1938), kuri parengė Jadvyga Čiurlionytė, o tekstus sutvarkė J. Balys. Dar viena regioninė publikacija pasirodė išėjus septintam šio leidinio tomui (1940). Tai buvo „Klaipėdiškių lietuvių tautosaka“.

J. Balys nevienodą dėmesį rodė atskiriems liaudies kūrybos žanrams. Tarp tų, kurie jį viliojo, buvo liaudies baladės. Ši trauka davė ir vaisių: 1941 m. išėjo jo sudaryta knyga *Šimtas liaudies baladžių*. Iki šiol tai vienintelis leidinys, specialiai skirtas tik šiam lietuvių folkloro žanrui.

Traukė jį ir pasakos. Daugeliui skaitytojų J. Balys parengė gražią publikaciją *Lietuviškos pasakos* (1944). Tik ji pasirodė rusams vėl įžengus į Lietuvą, todėl neliko ir sudarytojo pavardės. Beje, ši knyga sulaukė ir dviejų naujų leidimų: vieno Amerikoje (²1951), kito – Nepriklausomoje Lietuvoje (³1991).

Beje, pirmoji populiari publikacija buvo skirta linksmajai kūrybai: *Lietuvių sąmojus: Liaudies anekdotai* (1937). Ši knyga susilaukė piktų puldinėjimų spaudoje, tad gal dėl to prie šio žanro J. Balys daugiau negrižo.

Itin susidomėjęs žvelgė jis į sakmes, ne kartą jas nagrinėjo. Tad nenuostabu, kad subrandinęs idėją imti leisti išsamius lietuvių tautosakos leidinius (norėta rengti aštuonias serijas), J. Balys sumanė pradėti nuo sakmių. Taip gimė jo parengtas pirmas tomas *Lietuvių liaudies sakmės* (1940). Kartu buvo pažymėta, kad tai serijinis leidinys: „Lietuvių tautosaka. Serija A: Sakmės“. Šitaip sakmės buvo iškeltos į pirmąją vietą. Pirmojon knygon pateko etiologinės sakmės ir sakmės apie velnius ir žmones. Tekstus sugrupavo pagal jau anksčiau sukurtą savo sistemą. Leidinyje paskelbti 848 variantai, o 44 obsceniški kūriniai pateikti atskirai.

J. Balys ketino išleisti dar du sakmių tomus, buvo parengęs tekstus, bet dėl vokiečių valdžios cenzūros negalėjo to padaryti. Pasak J. Balio, „cenzoriams nepatiko sakmės apie piliakalniuose miegančią lietuvių kariuomenę, galinčią sunkiausią valandą pabusti ir išvaduoti kraštą“ (Gliuda 1977: 6). Tik dalies kūrinių, taip pat papročių ir tikėjimų aprašų nuorašus sugebėjo išsivežti į užsienį. Ten parengė šitokias tautosakos ir etnografinės medžiagos publikacijas: *Istoriniai padavimai* (1949), *Dvasios ir žmonės: liaudies sakmės, Liaudies magija ir medicina* (1951; abi išleistos viename leidinyje), *Lietuvių mitologiškos sakmės* (1956), *Užburti lobiai* (1958), *Lietuvių kalendorinės šventės* (1978), *Vaikystė ir vedybos* (1979), *Mirtis ir laidotuvės* (1981), *Lietuvių žemdirbystės papročiai ir tikėjimai* (1986).

Be to, nemažai įvairios tematikos medžiagos paskelbta per periodiką ar atskirais mažesniais leidiniais, kaip antai *Tautosaka apie dangų* (1951, 24 p.) ir kiti. Apskritai J. Balys, atsідūręs Vokietijoje, jau pradėjo teikti tautosaką, papročius ir

tikėjimų aprašus į laikraščius. Pasirodė ir kelios stambesnės publikacijos vokiečių kalba: *Litauische Hochzeitsbräuche* (1946, 'Lietuvių vestuvių papročiai'), *Fastnachtsbräuche in Litauen* (1948, 'Užgavėnių papročiai Lietuvoje'), *Die Sagen von den litauischen Feen* (1948, 'Sakmės apie lietuvių laumes'), *Litauische Volksbräuche* (1948–1949, 'Lietuvių liaudies papročiai').

Ypač pažymėtinas tuomet Vokietijoje (Tiubingene) puikiai išleistas viena knyga dvitomis *Lietuvių tautosakos skaitymai* (1948). Kaip nurodo sudarytojas J. Balys, tai leidinys „praktiško vartojimo reikalui“, skiriamas daugiau mokytojams negu mokiniams. Pirmame tome skelbiama įvairių žanrų pasakojamosios tautosakos kūrinų, dainų, mįslių, patarlių ir priežodžių. Įdomūs kai kurie tekstų grupavimo akcentai. Pavyzdžiui, Dainų skyrius pradedamas nuo sutartinių, toliau – mitologinės, darbo ir kitos dainos, o pabaigoje – baladės, naujoviškos dainos. Tekstų šaltiniai – spausdinti leidiniai. Kiekvienas skyrius turi trumpą, bet informatyvų įvadą ar pabaigos žodį.

Antrame tome skelbiami tikėjimai. Čia dėmesys telkiamas į Perkūną, Žemyną ir Žemininką, kalnus ir akmenis, Gabiją, vandenį, dangaus skliautą (saulę, mėnulį, aušrinę, žvaigždynus, kometas, vaivorykštę), mišką ir medžius, žalčius, Laimą ir laumes, javų dvasią. Kita tomo dalis skirta papročiams. Iš pradžių aptariamos metinės šventės, vėliau – ūkio darbai, paskui – „Nuo lopšio iki karsto“. Nemažą tomo dalį sudaro lietuvių folkloristikos istorija (p. 203–268). Lietuvių tautosakos moksle XX a. viduryje tokio darbo iki tol dar nebuvo atlikta. Visa tai suteikė dvitomiui svaraus solidumo.

Naujas tautosakos ir etnografinės medžiagos rinkimo etapas prasidėjo 1948 m. J. Baliui persikėlus dirbti į JAV. Ypač reikšmingos buvo pirmųjų dvejų metų vasaros. Štai ką jis apie jas rašo:

Pasiskolinęs iš Indianos universiteto kaspinių rekorderį (vieną iš pirmųjų <...> ir gana sunkų), gavęs šokią tokią pašalpa, apsirūpinęs kaspinais, patraukiau į keliones 1949 ir 1950 m. vasaros mėnesiais. Keliavau traukiniu ar autobusu, nes savo automobilio dar neturėjau. Paskatinimą ir realią paramą man suteikė vienas iš mano viršininkų (kurių ten turėjau net tris), jau minėtas prof. S. Thompsonas <...>. Pasisekimas buvo didesnis, negu tikėjaisi. Surinkau per 1000 dainų, keliasdešimt pasakų ir sakmių, nemaža kitokios tautosakos (Balys 1977a: VI).

Apie šias ekspedicijas jis rašė lietuviškoje ir angliškoje spaudoje (pvz.: „Tautosakos medžiotojo išpūdžiai: Apie 2.700 mylių per 40 dienų. Užrašyta 952 dalykai“, *Draugas*, 1949 rugs. 24 d.; „Per Ohio sniegą ir šaltį“, *Margutis*, 1951, Nr. 1, p. 12–13, Nr. 2, p. 16; ir kt.). Užrašytus tekstus skelbė laikraščiai *Vienybė*, *Dirva*, *Aidai*, *Muzikos žinios*. J. Baliui pavyko rasti talentingų dainininkų ir kitokios tautosakos pateikėjų. Ypač sėkminga buvo pažintis su suvalkiete Uršule Žemaitiene, 1914 m. atvykusia į Ameriką. Ji buvo paprasta darbininkė, daug metų dirbusi skerdyklose. Pati surašė 314 savo prisimintų dainų, nors niekada nelankė mokyklos, skaityti ir rašyti išmoko iš draugės! J. Balys 1949 m. dienoraštyje užfiksavo jos žodžius:

Aš myliu lietuvišką kalbą. Dainos mano didžiausias turtas. Dainos yra didelė gyduolė visokiuose rūpesčiuose – uždainuoja kokią gerą dainelę ir vėl gerai pasidarą. 35 metai iš Lietuvos, o dar dažnai sapnuoju Lietuvą. Lietuva stovi kaip koks veidrodis, kaip altorius prieš mano akis (Balys 1977a: XXVI).

U. Žemaitienės tekstų J. Balys užrašė su rekorderiu, kitus jos rankraščius pare-dagavęs paskelbė periodikoje, k. a.: „Suvalkiečių Kūčių dienos prietarai“ (*Draugas*, 1949 gruodž. 23, Nr. 300), „Suvalkiečių laidotuvių apeigos ir raudos“ (*Ateitis*, 1951, Nr. 3, p. 106–108, Nr. 4, p. 131–133), „Suvalkijos gyvenimo vaizdai“ (*Draugas*, 1952, Nr. 266–272, 274, 277, 278), „Lino istorija“ (*Aidai*, 1962, Nr. 10, p. 455–463). Be to, dar buvo paskelbta patarlių, mįslių, o atskiru leidiniu *Suvalkiečių vestuvės* (1953). Viena paskutinių stambesnių tautosakos publikacijų – taip pat regioninio po-būdžio: *Suvalkiečių liaudies kūryba Amerikoje: Antologija* (1989).

Rinkti Amerikos lietuvių tautosaką ėmė talkinti ir buvęs J. Balio mokinys, senas bendradarbis Juozas Būga (vėl jie susitiko 1950 m.).

Iš surinktos medžiagos J. Balys parengė ir 1958 m. paskelbė įspūdingą knygą *Lie-tuvių dainos Amerikoje: Pasakojamosios dainos ir baladės*. Ji atvėrė langą į dar gyvą šiame krašte dainavimo tradiciją. Tome paskelbta 472 dainų tekstai, kurių daugumą jis iššifravo 1952–1954 m. Knygos gale pridėtos kompozitoriaus Vlado Jakubėno šif-ruotos 222 dainų gaidos. Leidimo pradžioje yra pratarmė ir dainų turinio santraukos anglų kalba, o lietuvių kalba – įvadas, kur pateikiamas bendras lietuvių liaudies dainų apibūdinimas. Patys tekstai sutvarkyti pagal jo sukurtą ir anksčiau skelbtą sistemą.

Antra dainų knyga pasirodė 1977 m. Joje pateiktos lyrinės meilės, papročių, dar-bo, švenčių ir pramogų dainos. Iš viso – 702 tekstai, daugumą jų užrašė jis pats. Iš J. Būgos rinkinių įdėta 257 dainos, 30 – iš U. Žemaitienės užrašytųjų. Įvade patei-kiama medžiagos apie talkininkus, aptariami dainų klasifikavimo klausimai, išdės-tytos mintys apie lietuvių liaudies dainų padorumą ir nepadorumą. Daug faktinės informacijos suteikia ištraukos iš ekspedicijų dienoraščių.

Abu dainų tomai – didelis mokslininko nuopelnas. Jie leidžia pažinti XX a. vidu-ryje Amerikoje tarp lietuvių išeivių dar gyvas liaudies dainų versmes. O ištisus dešimt-mečius skelbdamas ir populiarindamas tautosaką per spaudą, jis siekė toli nuo tėvy-nės atsidūrusius lietuvius gaivinti dvasiniais kultūros lobiais, skatinti jų nepamiršti.

Baigiant J. Balio tautosakos rinkimo apžvalgą, reikia dar pridurti ir pusiau de-tektyvinę istoriją, kuri išryškėjo paskutiniu XX a. dešimtmečiu. Okupacijos metais Lietuvoje, renkant antisovietinę ir antinacinę tautosaką, teko griebtis konspiracijos priemonių. 1944 m. J. Balys, susirengęs pasitraukti iš tėvynės, slepiamą tautosaką užkasė universiteto namo, kur gyveno, rūsyje. Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, šio straipsnio autorius gavo pora laiškų, kur buvo tiksliai nurodyta slaptavietė. Deja, apžiūrėjus paaiškėjo, kad tie rūseliai per universiteto restauracijas prieš pora dešimt-mečių iš esmės pertvarkyti, užkloti betonais. Tačiau pastangos išgelbėti okupacijos audrų į žemes nublokštą žmonių kūrybą nebuvo sėkmingos.

2. Tautosakos sisteminimas

Vienas pirmųjų stambių J. Balio darbų, išgarsinusių jį ir už Lietuvos ribų, buvo *Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas*, paskelbtas 1936 m. kaip an-trasis *Tautosakos darbų* tomas. Šis veikalas, iš dalies teiktas ir anglų kalba, iš karto atvėrė lietuvių pasakojamosios tautosakos pasaulį daugeliui užsienio mokslininkų.

Į katalogą atkreipė dėmesį, paskelbė recenzijas tarptautinei folkloristikai žinomi mokslininkai A. Teiloras (Taylor), J. de Vrysas (Vries); S. Tompsonas (Thompson) lietuvių duomenis įtraukė į naująjį tarptautinį pasakų katalogo leidimą (1961).

Imtis tokio darbo paskatino gerai suprasta jo reikšmė pasakų mokslui:

Pasakų tyrinėtoji tokio katalogo nauda savaime suprantama. Jo svajonė yra, kad visos tautos išleistų tokius katalogus... (Balys 1936b: 3).

J. Balys pažymi, kad tai nėra paprastas ir mechaniškas darbas:

Reikia ne tik daug laiko ir kantrybės, bet reikia ir dar įsigilinti į pasakojamosios liaudies kūrybos esmę, išstudijuoti visą eilę specialios literatūros, pamatyti, kaip tie sunkumai buvo kitų nugalimi (ten pat: 5).

Suprasdamas, kaip tai svarbu mokslui ir lietuvių kultūrai, jis ryžosi pradėti šį daug jėgų ir laiko pareikalavusį darbų barą. Nuvykęs 1933 m. į Suomiją, ėmėsi pasakų studijų ir pirmiausia sukatalogino išspausdintas lietuvių pasakas, 3200 variantų.

Tada 1934 m. vasarą nuvykau į Vilnių ir ten Lietuvių mokslo draugijos archyve (= LMD) sukataloginau apie 4000 variantų (ten pat).

Paskui atėjo eilė Lietuvių tautosakos archyvo medžiagai, buvo sukataloginta bene 8800 variantų. Iš viso į katalogą pateko apie 16 000 pasakojamosios tautosakos vienetų. Būtina pažymėti, kad nemažą katalogo dalį sudaro susisteminta sakmių medžiaga. Sakmės nebuvo įtrauktos į A. Arnės ir S. Tompsono (Aarne-Thompson) katalogą, taigi J. Balys pavyzdinį modelį išplėtė, kūrybingai pritaikė lietuvių pasakojamajai tautosakai. Šiuo atžvilgiu sukurta lietuvių sakmių tipų sistema buvo naujas žingsnis mūsų tautosakos moksle.

Pasakų tipų nustatymas buvo tikrai nelengvas uždavinys. Kaip matyti iš J. Balio įvestų numerių su žvaigždutėmis (t. y. naujų!), tipų pasakose atsirado gal pustrėčio šimto, apie šimtas – potipių, o dar gale – du saviti pasakų skyriai („Neklasifikuotos pasakos“, „Nepadorūs pasakojimai“), tad dar daugiau nei pusė šimto. Vienus tipus, potipius išskiriant, palyginama su kitų tautų pasakų katalogų numeriais, kitur – visai savarankiškai teigiamas tokio siužeto gyvavimas, pagrindžiant variantų nuorodomis. Dalis šių naujovių pateko į S. Tompsono naująjį 1961 m. katalogo redakciją.

J. Balio katalogas kelis dešimtmečius buvo pagrindinis orientacinis šaltinis tarptautiniams tyrimams, juo rėmėsi ne vienas tautosakininkas, rašydamas monografiją apie atskirą pasakos tipą.

Kita liaudies kūrybos sritis, kuri sudomino J. Balį dar gyvenant Lietuvoje, buvo baladės. 1938 m. jis paskelbė nedidelę studiją *Lietuvių liaudies baladės: Motyvų apžvalga ir palyginimai* (išspausdinta *Židinyje* ir atskirai). Į balades atkreipti dėmesį paskatinę tai, kad apie jas visai mažai kalbėta, tarsi ši liaudies kūryba lietuviams būtų svetima, nors iš tikrųjų pas mus ji nėra jokia retenybė. Kartu jis pažymi, kad dėl tokios situacijos tenka riboti siekius:

Šiame viename pirmųjų bandymų bus galima tuo tarpu duoti tik motyvų apžvalgą ir sugrupavimą (Balys 1938b: 3).

Pasidairęs po užsienio literatūrą ir radęs priimtinus klasifikacijos principus V. Kaizerio (Kayser) veikale *Vokiečių baladės istorija* (1936), juos pritaikė savo publikacijoje.

Lietuvių liaudies baladės tuo tarpu bus skirstomos tokiais rūšimis: 1. natūrmagiškos, 2. vaiduoklių, 3. šiurpiosios, 4. jaudinamosios, 5. likimo, 6. jumoristinės ir 7. istorinio pobūdžio baladės (ten pat: 5).

Šitaip sugrupavo 45 lietuvių baladžių tipus, pateikė jų trumpas anotacijas, nurodė ir negausius variantų pluoštų šaltinius. Tai daugiausia spausdinti leidiniai, sudaryti L. Rėzos, G. H. F. Neselmano, A. Juškos, J. Lautenbacho, V. Kalvaičio, J. Pakalniškio, A. R. Niemio ir A. Sabaliausko ir kt. Pateikta duomenų ir iš *Tautosakos darbų* (t. III–V), ir iš Lietuvių tautosakos archyvo. Šiek tiek nurodyta ir atitikmenų kitų tautų kūryboje.

Toji publikacija, panaikinus humoristinių baladžių skyrių, kiek sutrumpinus ir išvertus į vokiečių kalbą, buvo išspausdinta Kopenhagoje leidžiamame *Acta Ethnologica* žurnale (1939).

Lietuvių baladžių sisteminimo darbą J. Balys tęsė ir atsidūręs užsienyje. Freiburge, dirbant asistentu Vokiečių liaudies dainų archyve, buvo galima pasinaudoti turtinga biblioteka; profesorius Erichas Zėmanas (Seemann) nemažai padėjo savo patarimais. Vėliau Hamburge J. Baliui buvo atvira lituanisto Ernesto Frenkelio privati biblioteka. O nuo 1948 m. rinko duomenis iš Indianos universiteto Folkloro seminaro sukaupto nuostabaus knygų lobyno.

Šitaip buvo peržiūrėta labai daug spausdintų šaltinių. Vien jų sąrašė – 75 pozicijos. Gerokai pasidairyta ir po kitų tautų baladžių rinkinius, jų sąrašė – trisdešimt.

Susisteminus medžiagą, išryškėjo nevienodas baladžių populiarumas. Baladžių, turinčių 50 ir daugiau variantų – 10 tipų; nuo 40 iki 50 variantų – 4 tipai; nuo 30 iki 40 – 14 tipų. Labiausiai paplitusios karo dainos „Visi bajorai į Rygą jojo“ rasti 68 variantai. O baladės apie dukterį, atskrendančią gegute į tėvų namus, – 102 variantai. (Tie skaičiai, šaltinių nuorodos tuokart atrodė įspūdingai, o dabar, atlikus Lietuvoje dainų sisteminimą, vertiname kaip kelio pradžių. Šiandien pirmosios dainos žinomi 1186 variantai, antriosios – daugiau kaip 1500!)

J. Balio tyrimo rezultatai paskelbti knygoje *Lithuanian Narrative Folksongs: A Description of Types and a Bibliography* (1954). Įžangoje aptariami įvairūs dalykai: baladžių ir dainų santykis, tautinė ir tarptautinė plėtra, baladžių siužetai, raiškos pobūdis ir kt. Atlikta tipų sistematika parodė, kad baladės yra nevienodai populiarios:

A. Bernelis ir mergelė (meilės nuotykių) – 121 tipas (ir potipis), ar 35,5 %; B. Šeima – 35 tipai, ar 10 %; C. Žiaurumas – 22 tipai, ar 6 %; D. Karas – 42 tipai, ar 15 %; E. Istorinės – 13 tipų, ar 3,5 %; F. Magija – 17 tipų, ar 5 %; G. Mirusieji – 17 tipų, ar 5 %;

H. Mitologinės – 7 tipai, ar 2 %; J. Likimas – 15 tipų, ar 4 %; K. Skendimas – 23 tipai, ar 6 %; L. Medžiojimas – 7 tipai, ar 2 %; M. Žvėrys, paukščiai ir augalai – 21 tipas, ar 6 % (žr. Balys 1954: 16).

Pastebėjęs, kad vyraujanti tema yra meilė, priduria, jog panašus vaizdas ir kitose tautose, pavyzdžiui, F. Čaildo (Child) kolekcijoje daugiau negu trečdalis baladžių yra meilės istorijos.

Po kiekvieno baladės tipo aprašo pateikiama išryškėjusių variantų bibliografiniai duomenys ir, jei yra, nuorodos į kitų tautų analogijas. Čia sukaupia žinios iš latvių, slavų, germanų, ugrofinų šaltinių. Kai kur priduriamos ir bendros pastabos. Antai prie baladės „Mokymas meluoti“ anotacijos ir bibliografinių nuorodų dar pažymėta, kad ji labai populiaru Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje ir kitur: tarp olandų, danų, norvegų, švedų, rytų slavų, lenkų, vėndų ir vengrų. Seniausio rankraščio su šia daina – *Basler Rufbüchlein* – data yra 1503 m. Seniausia olandų versija iš 1544 m.: *Antwerpener Liederbuch*, No. 129 (žr. Balys 1954: 39).

Be lietuvių tautosakos, J. Balys sistemino ir kitų tautų sakinę liaudies kūrybą. Šiuos uždavinius reikėjo spręsti dirbant Indianos universitete. Apie tai jis yra rašęs:

Per ketvertą metų, praleistų Indianoje, teko nemaža pasidaruoti folkloro srityje: didžiojo Thompsono *Motif – Index of Folk – Literature* antrajai laidai (6 t., 1955–1958) mano indėlis siekė mažiausiai 30 %, kai pasiūliau įtraukti tūkstančius naujų motyvų ir jie paprastai būdavo priimami. Kitam veikalui, *The Oral Tales of India*, sudarytas pagal tą patį motyvų indeksą (Bloomington, Indiana University Press, 1958, XXVI + 448 p.), mano darbas sudarė 90 %. Teko pagelbėti išleisti katalogus apie airių ir čeremisų folklorą (Balys 1977a: VI).

Šitie darbai dar kartą patvirtina, kad kūrinių sisteminimas buvo svarbus J. Balio tautosakinės veiklos baras.

3. Sakmių ir pasakų mįslės

Apmąstant daugybę J. Balio atliktų įvairaus masto tyrinėjimų, pateiktų mokslo žinių publikacijų, ypač išryškėja du dalykai. Krinta į akis jo domėjimosi objektų įvairovė: tai ir skirtingi tautosakos žanrai, ir visokie tradiciniai papročiai, tikėjimai bei burtai, mitologija. Be to, neapsiribojama lietuvių medžiaga: lyginimui dažnai pasitelkiama kaimynų ir tolimesnių kraštų pavyzdžiai. O pati pirmoji studija, apsiginta kaip daktaro disertacija, ir visai neturi nieko bendra su lietuvių kultūra – joje gvildenami šamanizmo reiškiniai Malakoje ir Indonezijoje.

Kitas dalykas – skelbiamų darbų įvairovė. Čia ir stambios studijos, analitiniai ir apžvalginiai straipsniai, sintetiniai įvadai, poleminės publikacijos, dalykinės recenzijos, glaustos žinių sankaupos enciklopedijose, metodiniai nurodymai ir kt. (Čia neminimi su tautosaka, etnologija nesusiję įvairios tematikos darbai: apybraižos, politiniai ideologiniai disputai, reakcijos į kultūrinio, visuomeninio gyvenimo, švietimo, spaudos aktualijas ir pan.)

Tarp pamėgtų tyrimo barų yra vienas žanrų pluoštas, tai – su tikėjimais susijusios sakmės. Tokio pobūdžio ankstyva publikacija buvo paskelbta *Gimtajame krašte* (1934), pavadinta „Aitvaras“. Iš šio straipsnio jau ryški tendencija lyginti aitvarą su panašiais latvių, estų, suomių, vokiečių, lenkų ir kitų šalių personažais. Gvildenami aitvaro vardo, išvaizdos, įsigijimo būdų, sąsajų su padavimais, prasių ir kiti klausimai. Po pateiktų gausių palyginimų daroma gana kategoriška išvada. Esą, nereikia daugiau abejoti, jog šis tikėjimas turi vieną bendrą šaltinį:

Taigi: mūsų aitvaro tėviškės tenka ieškoti čia pat pašonėj, šiaurės Vokios [Vokietijos – L. S.] srityse (pirmiausia Pommern ir Rügen, Meklenburg, toliau Šleswig-Holstein ir Mark-Brandenburge) (Balys 1934: 143, 144).

Beje, šiame straipsnyje, vertinant tyrimui parenkamą medžiagą, jau tiriamas V. Krėvės rinkinio *Aitvaras liaudies padavimuose* (1933) tekstų patikimumas ir apibendrinama:

Galop atrodo, jog šis rinkinys išleistas vaikų lektūrai, čia negalima atskirti, kur baigiasi liaudies tradicijos ir kur prasideda individuali kūryba, todėl mokslo reikalui jo visiškai negalima panaudoti (ten pat: 143).

Tais pat metais J. Balys paskelbė dar vieną panašios problematikos straipsnį – „V. Krėvės *Gilšė* ir liaudies tradicijos“. Autentiškumo dalykai ypač aštriai buvo komentuojami 1936 m. publikacijose.

Grįžtant prie sakmių, kiti ilgesnį laiką mokslininko dėmesį patraukę mitiniai personažai buvo Perkūnas ir velnias. Tai matyti iš tokių jo publikacijų: „Perkūnas medžioja velnią, lietuviškos kilmės mitologinis padavimas“ (1935), „Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose“ (1937), „Lithuanian Legends of the Devil in Chains“ (1937).

Galop J. Balys pateikė stambų darbą: *Griaustinis ir velnias Baltoskandijos kraštų tautosakoje: Lyginamoji pasakojamosios tautosakos studija* (1939). Išnagrinėta įvairių tipų ir potipių sakmės, k. a.: Žmogus nepažadina miegančio velnio ir griaustinis jį užmuša; Velnio vagystė – griausmo ir velnio nesantaikos priežastis; Perkūnas medžioja velnią; Griaustinis muša ant akmens sėdintį ir siuvantį velnią; ir t. t. Nagrinėdamas kiekvieną sakmės tipą (potipį), greta lietuvių tekstų jis pateikia ir latvių, estų, suomių, švedų, danų ir daugelio kitų tautų atitikmenų, o lyginimą baigia išvadamis apie kilmę ir raidą. Pavyzdžiui, sakmės „Dievo ginčas su velniu“ (mt. 3453 A) variantų apžvalga apibendrinama šitaip:

Visas šis sakmių ciklas savo pradus ima iš Thoro ir trolių kovų, ir ryškiausiai yra atstovaujamas Švedijoje. Tad čia, ar bent Skandinavijoje, tenka ieškoti motyvo tėviškės. Tai labai senas tikėjimas, išlikęs gyvas iki mūsų dienų, padaręs ryškiai pastebimą viduje evoliuciją ir įvairiuose kraštuose prisitaikęs prie vietos ir laiko sąlygų (Balys 1939a: 104).

Pačiame studijos gale pateikiamas ir vienas kitas bendresnis samprotavimas, pavyzdžiui:

Visose šiose europiečių tradicijose nerandama jokių tikro dualizmo pradų, bet tik gamtos jėgų personifikacijos (ten pat: 201). Atrodo, kad pradžioje *Dangaus Dievas* (= *Vyriausiasis Dievas*) ir *Griausmo Dievas* buvo viena ir ta pati personifikuota asmenybė (ten pat: 203).

Iš šio darbo ypač ryškus noras grįsti tyrimus plačia tarptautine medžiaga. Štai kaip J. Balys nusako nagrinėjimo tikslą studijos „Pratartyje“. Pasak jo, tautosakos mokslo priemonės ir metodai, deja,

dažnai neleidžia daryti tikslų ir toli einančių išvadų. Tad nuolat tenka vartoti atsargumo ir netikrumo frazes, kaip „galimas daiktas“, „reikia manyti“, „greičiausiai“ ir pan. Atrodo, kad tuo tarpu vertingesnis darbas yra atliekamas, kai pateikiama gerai sutvarkyta medžiaga, sudaromos geografinės ir etnografinės motyvų pasiskirstymo apžvalgos, konstatuojami jų panašumai ir skirtumai, negu kai kuriamos skrajios hipotezės ar teorijos (ten pat: 5–6).

Šiuo atžvilgiu iš tikrųjų skaitytojui sudaromos sąlygos daug ką spręsti ir pačiam. Studija pribloškia medžiagos iš įvairių tautų gausumu; ji sugrupuota pagal sakmių (ir pasakų) tipus, sudarytos paplitimo schemas. O hipotezės ir prielaidos, kurių autorius neišvengė, kaip tik mažiausiai įtikinamos. Antai pirmąjį sakmių pluoštą nagrinėti baigiama šitaip:

Savo paprastumo ir primityviškumo dėliai, šį motyvą, turint galvoje pagrindinę jo formą, galima laikyti vienu seniausių motyvų sakmių cikle apie griausmo Dievo ir velnio nesantaiką (ten pat: 26).

Galima laikyti?!

Nagrinėdamas skirtingų siužetų sakmes, taip pat įvertindamas J. Grimo, A. Olriko, F. v. d. Leijeno (Leyen), K. Krohno (Krohn), J. de Vryso ir kitų samprotavimus, nedetalizuotai pasiremdamas suomių mokyklos metodikai įprasta „normalinės formos“, „pagrindinės formos“ argumentacija, J. Balys kreipia žvilgsnius į įvairias kilmės vietas ir laiką. Pavyzdžiui, gvildendamas tekstus, įvardytus „Velnio vagystė – griausmo ir velnio nesantaikos priežastis“ (mt. 3452 A = AT 1148 B), nurodo senosios jų tradicijos protėvynę Norvegijoje ir žinomą laiką – IX a., kartu daro prielaidą, kad liaudies tradicija, kuria remiasi siužetas, gali būti daug senesnė, ir dar priduria:

Slavų Dievo ir šėtono legendos tiesioginio ryšio su šiaurės Europos liaudies tradicijomis neturi. Tačiau galimas yra daiktas, jog abu ciklu remiasi bendru, gal net indoeuropiečių protautų laikus siekiančiu, tikėjimu apie dviejų negamiškų būtybių rungtyniavimą ir kovą (ten pat: 52).

Autorius apie tai užsimena ir darbo pabaigoje pateikiamuose apibendrinimuose. Retoriškai klausdamas, kur galėjusi būti bendro šaltinio tėvynė, teigia:

Ir vėl prisimena Indija, kad ir ne visų, kaip manė Benfey, bet vis dėlto iš tikrųjų daugelio pasakų tėviškė. Tuo tarpu K. Krohn šio motyvo tėviškės ieško Mezopotamijoj. Štai čia mūsų žinojimas pasiekia ribą, kurią tuo tarpu sunku yra peržengti (ten pat: 201).

Tačiau viliasi, kad nauji faktai, kruopštus darbas, genialūs mokslininkai atskleis rūpimą paslaptį.

Ši studija yra vienas ryškiausių suomių istorinio-geografinio metodo taikymo pavyzdžių, taigi – ir gausaus pasakojamosios tautosakos tarptautinio lyginimo atvejų.

Tyrinėdamas Perkūno ir velnio kovą vaizduojančius tekstus, J. Balys apžvelgė ne tik sakmių, bet ir pasakų medžiagą. Domėjosi jomis jau ir anksčiau. Antai skelbdamas lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogą, gale pridėjo ilgą apžvalginį straipsnį apie pasakų tyrinėjimą.

Išskirtinį dėmesį jis skyrė garsiajai Eglės pasakai. Šios pasakos kilme J. Balys ima domėtis būdamas Amerikoje. 1951 m. straipsniu „Žalčio pasaka Indijoje“ jis atkreipė dėmesį į indišką jos šaknis, teigė, kad kūrinyje turi indę seserį. Pateikęs dviejų indų tekstų turinius, pastebi, kad nors yra daug skirtumų, lyginant su lietuvių pasaka, bet kūrinio tipas yra tas pats. Beje, tuo metu mokslininkas kartu su S. Tompsonu rengė Indijos pasakų katalogą ir, jo žodžiais teigiant, per trejus metus turėjo progos perskaityti keletą tūkstančių indų pasakų. Lietuviška versija esanti primityvesnė, o indiškoji – labiau išplėtotą, sudėtingesnė. J. Balys teigia, kad jos išsiskyrė prieš daugelį šimtmečių. Lietuviai galėję susidurti su šia pasaka prieš pusantrą tūkstančio metų.

Po poros metų J. Balys paskelbia kitą straipsnį – apie rusišką žalčio pasakos versiją. Čia pateikiami rusų varianto iš A. Erlenveino (1863) ir ukrainiečių – iš P. Kulišo (1857) rinkinių vertimai į lietuvių kalbą.

Ir vėliau šis kūrinyje nedingsta iš mokslininko akiračio. 1955 m. jis pateikia enciklopedijai tekstą „Eglės pasaka“, 1967 m. – *Draugui* trumpų straipsnį „Dar apie Eglės pasaką“, kur aiškiai išsako savo nuomonę apie jos kilmę:

Kol neturime geresnės teorijos, pasilieku prie savosios, kad Eglės pasaka yra indiškos kilmės. Keliaudama iš Indijos į šiaurę, ji perkeliavo Kazachstaną ir visą plačiąją Ukrainą, kol pasiekė Lietuvą (Balys 1967: 3).

Po dvidešimties metų J. Balys dar kartą grįžta prie šios pasakos. 1987 m. *Draugo* laikraštyje pasirodo jo straipsnis „Moterys ir gyvatės (žalčiai)“. Čia primenami seniau skelbti indų, rusų pasakų turiniai, marių teksto fragmentas ir kazachų variantas. Atkreipiamas dėmesys į J. O. Svano (Swahn) išvadas ir prielaidas, kad kitose tautose pasitaikantys negausūs variantai yra skoliniai iš baltų, o tokia pasakos forma galėjusi atsirasti iš sakmės. Straipsnyje pateikiamos dvi panašios Amerikos indėnų sakmės. Tiesioginio ryšio tarp šių kūrinių nėra, bet idėja ta pati.

Iš šių darbų matyti, kad Eglės pasaka, ypač jos kilmės mįslės, J. Baliui rūpėjo išties dešimtmečius.

4. Dainų ir kitos tautosakos problemos

Lietuvių dainos – dar vienas poetinis pasaulis, į kurį mokslininkas per ilgus savo veiklos dešimtmečius nuolat nukreipdavo smalsų žvilgsnį. Štai 1934 m. jis sumanė pažadinti skaitytojų dėmesį žurnale *Vairas* (Nr. 4, 5, 6) pateikdamas darbą angažuotu pavadinimu „Paskutinių laikų lietuvių dainos“. Čia, remdamasis Jono Norkaus

paskelbtomis Pirmojo pasaulinio karo dainomis (1927) ir pastarųjų laikų karinės tematikos 167 kūrinii rinkiniu, paties sudarytu 1927–1928 m., aptarė naujovišką liaudies poeziją įvairiais aspektais. Jis pabrėžė kitokį dainų kūrimo ir plitimo pobūdį (kuriami rašant, plinta raštu), nevienodą kūrybos vaisių vertę, esą greta lėkštų įvykių aprašymų, moralizavimo yra ir tokių dainų, kurios toli pralenkia ne vieno „patentuoto poeto kūrybą“. J. Balys išryškino senųjų karo dainų kaitos procesus, naujųjų idėinius-tematinius savitumus, stiliaus, eilėdaros naujoves. Tai buvo reikšmingos pastangos suvokti pastarųjų laikų karinių dainų tendencijas. (Mūsų amžiaus pradžioje šia darbo kryptimi tęsdama tyrimus puikių rezultatų pasiekė Vita Ivanauskaitė.)

Kita stambesnė studija iš dainotyros, paskelbta *Tautosakos darbu* pirmame tome (1936), skirta kūriniui „Nuo žirgo kritęs bernelis“. J. Baliui ši daina yra padariusi didelį įspūdį. Susižavėjęs ja ir vėliau jis teigė:

Tai vienas gražiausių senosios mūsų liaudies poezijos kūrinių (Balys 1938b: 19).

Čia bene pirmą kartą tautosakos kūrinys tirtas jau nebe kaip pavienis užrašytas tekstas, o kaip daina, atstovaujama variantų aibės. J. Balys apžvelgė 37 variantus, ir tai buvo reikšmingas proveržis metodologiniu atžvilgiu. Tiesa, vėlesniais dešimtmečiais įvyko nepaprasti poslinkiai kaupiant ir sisteminant dainas. Dėl to po pusės amžiaus Pranė Jokimaitienė jau turėjo šio kūrinio daugiau kaip 800 variantų! Ir jis toliau žavėjo savo įspūdingumu ir verte:

Meniškiausiai gedėjimo tema atskleista baladėje „Per tiltą jojau“ – K 360 (Jokimaitienė 1985: 28).

Taip dabar vadinamas šis kūrinys.

Vėlesni baladėms skirti darbai, aptarti kalbant apie publikavimo ir sisteminimo laimėjimus, kartu išryškina, kad J. Balys gilinosi ir į įvairių autorių šio žanro sampratą, lietuvių baladžių margumą ir kt.

J. Balio mėginimai apibendrintai aptarti ryškiuosius lietuvių dainų bruožus įgyvendinti dviem straipsniais, kurie skelbiami prie pačios kūrybos. Tai – jau minėtos knygos: *Lietuvių tautosakos skaitymai* (1948) ir *Lietuvių dainos Amerikoje* (1958). Pirmojoje pažymima, kad mūsų dainose vyrauja lyrinis pradai, kad didžioji jų dalis moterų sukurta ir išlaikyta. Aptariama autorystės problema, išskiriamos senosios ir naujosios dainos. Atkreipiamas dėmesys į seniausių dainų rūšį – sutartines, jų savitumą, į tai, kad mažai tėra mitologinės tematikos kūrinių. Paryškinami kai kurie darbo, metinių švenčių, vestuvių, karo, meilės dainų, baladžių bruožai (Balys 1948: 193–201).

Panašiai jos apibūdinamos ir knygos *Lietuvių dainos Amerikoje* įvade. Čia taip pat atkreipiamas dėmesys į lyrinį dainų pobūdį, apžvelgiami metrikos ypatumai, atskiriamos senosios ir naujosios dainos, iškeliami giesmių (sutartinių) ir dainų skirtumai, aptiriamos ryškiosios poetinės priemonės, temos, tautiniai ir tarptautiniai pradai, pasamprotaujama apie dainų amžių:

Kai kurios pirmąkart giesmės arba sutartinės gali siekti priešistorinius laikus. Aiškiai pasakojamojo tipo dainos negali būti senesnės, kaip kokie 500 metų (Balys 1958a: XL).

Didžiosios mūsų dainų turinį sudaro 'ageless themes', nesurištos su laiku ir vieta. Jos gali būti Vytautinių ar Mindaugių laikų... (ten pat: XLI).

Šalia apibendrintų komentavimų J. Balys, būdamas emigracijoje, rašė apie lietuvių dainas, skelbdamas jų rinkimo išpūdžius, žadindamas skaitytojų dėmesį įvairiais pavadinimų akcentais, k. a.: „Kovos dėl laisvės dainose“ (1949), „Lietuvių emigrantų dainos“ (1950), „Samaros tremtinių daina“ (1950), „Dainų retenybės“ (1950), „Retos dainos gražuolės“ (1955), „Žmogus ir gamta dainose“ (1955), „Dainų kraitis iš tėvynės“ (1955), „Pogrindžio dainos“ (1976) ir t. t. 1977 m. išėjus antrajai knygai *Lietuvių dainos Amerikoje*, įvade J. Balys ir vėl pateikė įvairių žinių iš dainų gyvavimo, publikavimo, tvarkymo.

Pažymėtina, kad lietuvių dainų regioniniai savitumai visada domino mokslininką. Ypač tai matyti iš publikacijos „Mažosios Lietuvos tautosakos bruožai“, paskelbtos kelių autorių knygoje *Mažoji Lietuva* (1958). Nors joje šiek tiek kalbama ir apie kitą tautosaką, bet didžioji dalis skirta šio krašto dainų ypatumams išryškinti. Apžvelgta 40 būdingų dainų tipų, kurių dauguma žinoma tik Mažojoje Lietuvoje. Išdėstoma nuomonė apie jų sukūrimo vietą, kūrėjus, jų būdą. Pasiremdamas E. Zėmano studija (1951), pabrėžia, kad vokiečių tautosaka menkai tepaveikė šias dainas.

Per paskutinį J. Balio mokslinių darbų etapą vėl pasirodė dainų tyrimų, k. a.: „Liaudies epo klausimu“ (1989), „Atsiveikinimas su mylimąja“ (1989), „Daina apie karvelėlį“ (1992), „Gyvuliai liaudies dainose“ (1993), „Nušoviau sakalėlį“ (1993).

Greta lietuvių dainų ir naratyvų nepamiršo J. Balys ir mažųjų formų tautosakos, tik tokių darbų nėra daug. Bene kiek ryškiau šie žanrai aptarti *Lietuvių tautosakos skaitymuose*, ten greta mįslių, patarlių, užbūrimų pateikiamos ir autoriaus įžvalgos.

Traukė tautosakininko dėmesį ir kitų tautų liaudies poetinė kūryba. Tai akivaizdu iš įvairių straipsnių, k. a.: „Suomių, baltų santykiai pagal Kalevalą“ (1935), „Suomių liaudies lyrika“ (1940), „Lietuviai lenkų tautosakoje“ (1940), „Lietuviai rusų bilino-se“ (1948), „Lietuvių ir keltų tautosakos giminystė“ (1948), „Lithuanian and Celtic Fairy-lore“ (1949), „Molinis puodas arba sulietuvinta slaviška daina“ (1951), „Dėl čeremisų folkloro tyrinėjimų“ (1952), „Lietuvaitė mordvinų epe“ (1952) ir pirmiau minėti lyginamieji pasakų tyrinėjimai.

Neliko pamiršta ir lietuvių tautosakos istoriografija. Ankstyvas trumpas apžvalginis straipsnis anglų kalba buvo išspausdintas *Tautosakos darbų* pirmame tome. O ryškiausia šios rūšies publikacija – „Lietuvių folkloristikos istorija“ – paskelbta *Lietuvių tautosakos skaitymų* antroje dalyje. Čia atskirai aptariami šie tarpiniai: Metraštininkų žinios, Pirmieji tekstai, Žemaičių šviesuolių darbai, Tautotyrinis sąjūdis Mažojoje Lietuvoje, Tautosakos leidiniai Amerikoje, Svetimtaučių darbai, Didieji rinkėjai ir rinkiniai, Naujųjų laikų tautosakininkai, Tautosaka Nepriklausomoje Lietuvoje, Tautosakos populiarinimas.

Iškeliami ryškūs veikėjai, jų nuveikti darbai, veiklos pobūdis ir kt. Pavyzdžiui, rašydamas apie V. Krėvės-Mickevičiaus indėlį tautosakos srityje, šitaip apibendrina:

Tačiau apie V. Krėvės užrašytą ar faktinai redaguotą tautosaką, visu rimtumu ją panagrinėjęs, aš susidariau kritišką nuomonę. Joje aiškiai matai lakios fantazijos poeto įtaką (Balys 1948: II 260).

Kai kuriems žymesniems tautosakininkams J. Balys yra skyręs ir straipsnius. Jis rašė apie Joną Basanavičių (1937), Aukusti Robertą Niemi (1955), Antaną Jušką (1955, 1960), Joną Būgą (1958) ir kt.

Nesvetimi J. Baliui buvo ir specifiniai tautosakos mokslo klausimai, jo objektas, metodologija. Apie tai yra rašęs jau minėtuose įvairiuose darbuose. Ypač jam svarbūs buvo tautosakos autentiškumo dalykai. Tai išryškėjo per aštrų konfliktą su V. Krėve ir jį palaikančiais autoriais. J. Balys rūpinosi ir tautosakos kaupimo metodika, parengė *Tautosakos rinkėjo vadovą* (1940).

Rūpėjo jam ir tautosakos vertinimas istoriniame, kultūriniame kontekste, visuomeninio politinio gyvenimo šviesoje. Šiek tiek užuominų apie tai kartais esti straipsnių pavadinimuose: „Lietuvių liaudies kultūriniai lobiai“ (1934), „Kaimietiškas ir kultūrinis gyvenimas“ (1934), „Tautotyra ir krašto pažinimas“ (1935), „Tautosakos auklėjamoji reikšmė“ (1937), „Dvideidė moralė“ [Atsakymas knygos „Lietuvių sąmojus“ kritikams] (1938), „Tautinis auklėjimas praktikoje“ (1939), „Tautosaka Nepriklausomaj Lietuvoje“ (1947–1948), „Tautosaka susovietintoje Lietuvoje“ (1955), „Tautosakos leidiniai šių dienų Lietuvoje“ (1957), „Tautotyra – tautinės sąmonės ugdytoja“ (1965), „Žiaurumai ir folkloras“ (1978) ir t. t.

J. Balys buvo ne tik mokslininkas, jį traukė ir žurnalistika. Tad kai kuriuose straipsniuose tautosakos dalykai susipina su publicistika, kartais – gana aštroka. Pavyzdžiui, šitaip emociškai užsipuolė Edviną Geistą, jo rašinius (žr. Balys 1936b). Emigracijos laikotarpiu jis ne kartą kritikavo mitologijos tyrinėtojus publikacijose: „Apie dievus nebuvėlius. Dėl polemikos su kalbininku Pr. Skardžiumi“ (1952), „Mitologija ir propaganda“ (apie N. Vėliaus knygą *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*) (1979), „Ar tikėjimas į laumes – religija? (apie V. Bagdonavičiaus knygą *Laumės*) (1983), „Mitologinė mišrainė Pr. Dundulienės kn. „Senovės lietuvių mitologija ir religija“ (1991). Ne kartą kategoriškai kritikavo ir Marijos Gimbutienės nuostatas. Po J. Balio laiško *Metmenų* redakcijai „Mitologija ir poezija“ (1977, Nr. 3), kur jis, vertindamas jos straipsnį „Šviesos ir nakties deivės lietuvių mitologijoje“, teigė negalįs kitaip jo pavadinti, kaip poezija, ir išsakė daug kitų priekaištų, M. Gimbutienė ten pat išspausdino atsakymą ir, beje, priminė tokį seną „nuotyki“:

Baigsiu prisiminimais, grįšiu į Vilnių. 1942 metais rašiau darbą (būsimą disertaciją) apie priešistorinės Lietuvos laidojimo papročius ir tikėjimus. Būtina buvo išstudijuoti Tautosakos archyve esančią folkloristinę medžiagą. Sužinojusi, kad yra privačiame dr. J. Balio bute, nužingsniauau į namus ir nedrąsiai skambtelėjau skambutį. Dr. J. Balys pravėrė duris, į vidų neįsileido, tik pasakė „aš tais dalykais domiuosi, ta medžiaga man priklauso, kitiems nėra ko kištis“. Jaunai studenčiokėi šitokis susidūrimas su profesorium padarė neišdildomą įspūdį. Nuo tada iki dabar per 36 metus dr. J. Balio straipsniuose periodiškai pasireiškia toks pat įžūlus autokratiškumas... (Gimbutienė 1977: 100).

J. Balys aprašytą epizodą pakomentavo laiške, pavadintame „Dėl jaunos studenčiokės nusiskundimo“, kurį paskelbė *Dirva* (1977, Nr. 26):

Tačiau tokio atvejo su „jauna studenčiokė“, kaip aprašo M. G., aš neprisimenu. Savo privačiame bute aš laikydavau tik savo asmeniškus rankraščius: jei medžiaga ir buvo imta iš

Liet. Tautosakos Archyvo rinkinių, tai ji jau buvo mano „suvirškinta“, įgavusi straipsnio ar studijos formą (Balys 1977b: 4).

Toliau jis prisimena, kad M. G. ateidavo į jo įstaigą Antakalnyje ir klausinėdavo vi-sokių dalykų, o jis kantriai išsakydavęs savo nuomonę ir dėstydavęs įvairias teorijas.

Atsitiko taip, kad po vieno tokio pasikalbėjimo netrukus paskaičiau laikraštyje M. G. straipsnį, kuriame kaip tik buvo atpasakota, ką M. G. buvo iš manęs girdėjusi... pateikta kaip jos pačios „atradimas“. Deja, ji kai ką blogai suprato ir padarė klaidą atpasakodama mano mintis. Tada vėl kur sutikęs aš jai esu davęs suprasti, kad taip daryti negerai <...>. Atrodo, kad ta mano pastaba M. G. nepatiko ir ji padarė savotiškas išvadas (ten pat).

Iš panašių publikacijų šiek tiek atsispindi ir stiliaus bruožai. Jie pastebimi jau pa-vaadinimų išraiškoje. Štai keliolika pavyzdžių: „Baubas ar akių užmerkimas“ (1934), „Pasakos, menas ir žongliravimas“ (1947), „Audra vandens šaukšte“ (1962), „Kai medus maišomas su degutu“ (1963), „Išlindo yla iš maišo“ (1967), „Gana!“ (1971), „Žurnalistinis banditizmas“ (1972), „M. Anyso atsiminimai apie kiauliškus reika-lus“ (1974), „Piktas išpuolis“ (1974), „Nustebęs ir pasipiktinęs“ (1978), „Ar senovės lietuviai buvo satanistai (velnio garbintojai)?“ (1991) ir kt.

5. Recenzijos ir enciklopedinės žinios

J. Balio teorinės, vertybinės nuostatos, jo samprotavimai apie tautosaką kultūros kontekste, aktyvios paraiškos dėl jos aktualumo ir įvairių kitų dalykų ryškiai atsi-skleidžia ne tik iš straipsnių, bet ir recenzijų, kurios liejosi kaip iš gausybės rago (vieną kitą jų pavadinimą jau citavome pabrėždami stiliaus ypatumus). Recenzijos yra tartum subjektyvus per keletą dešimtmečių pasirodžiusių skirtingų autorių ir jų darbų veidrodis. Jas rašyti jis pradėjo dar būdamas Panevėžio mokytojų seminari-joje. O iš viso yra apžvelgęs su tautosaka susijusių darbų apie pusę šimto. Daugiau recenzuota su lietuvių tautosaka susiję veikalai. Antai iš prieškarinio laikotarpio recen-zijų paminėtina: „J. Dovydaitis. Tautosakos rinkėjo vadovas (1929)“, „Lietuvių lite-ratūra, I“ (apie Z. Kuzmicko vadovėlį) (1931), „Dainos, Jurgio Dovydaičio surinktos ir skiriamos mokykloms (1932)“, „A. R. Niemi. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai“ (1933), „Liudo Rėzos dainos, I. M. Biržiškos spaudai parengta“ (1936), „Mūsų tau-tosaka, X“ (1936), „Tautosaka Motiejaus Miškinio ‘Lietuvių literatūroj’“ (1939), „[Lings] Senos lietuviškos dainos angliškai“ (1939). Taigi, recenzuoti mokykloms skirti darbai, pirmojo lietuvių dainų rinkinio nauja publikacija, nuostabūs lyginamie-ji dainų tyrinėjimai, tęstinio tautosakinio leidinio paskutinė knyga ir kt. Jo akiratyje atsidadė ir kitų tautų folkloro darbai: E. Polio (Pohl) baladės tyrimas (1935), C. Šter-no (Stern) estų sakmės (1936), V. Manhardo (Mannhardt) latvių–prūsų mitologiniai tyrimai (1937; visi paskelbti vokiečių k.).

Būdamas Amerikoje, J. Balys savo recenzijomis žadino susidomėjimą pasiro-džiusiais leidiniais, skirtais lietuvių tautosakai ar greta kitų ir ją nagrinėjančiais, k. a.: E. Niemineno (1950), A. Teiloro (1951), E. Zėmano (1951), A. Giedriaus

(1952), A. Maceinos (1956), K. Senkaus (1957), J. O. Svano (1958), K. P. Širvaičio (1958), V. R. Saudargienės (1959), O. Kolbergo (1966), V. Bagdonavičiaus (1967), J. Greimo (1981) ir kt.

Atidžiai vertino jis ir okupuotos Lietuvos tautosakinio gyvenimo naujoves, pavyzdžiui, J. Lebedžio (1958), J. Dovydaičio (1958), K. Grigo (1958) parengtus darbus, kelių autorių parašytą *Lietuvių tautosakos apybraižą* (1963), penkių tomų *Lietuvių tautosakos* antologiją (1963, 1967), *Dainuojamosios tautosakos klausimus* (1969, 1970), D. Krištopaitės (1966, 1967), D. Saukos (1972), B. Kerbelytės (1974), N. Vėliaus (1979, 1984, 1987) monografijas ir kt.

Aiškliai matyti, kad J. Balys recenzijomis reagavo į daugumą reikšmingų nuo pokario per kelis dešimtmečius Lietuvoje pasirodžiusių leidinių. Dažnai jie buvo vertinami gana kritiškai. Ypač pro akis nepraslysdavo ir nelikdavo nepasmerkto įdėtos „apsauginės“ frazės, puslapiai, esantys pratarmėse, įvaduose. Net kartais labai palankiai sutikęs leidinį, kaip antai penkiatomės antologijos *Lietuvių tautosaka* pirmą tomą (1962), labai pagyręs tekstų meninę vertę, įprastą požiūrį šitaip išplėtoja:

Joks teoretinis folklorinis metodas jame [įvade – L. S.] necituojamas, bet nėra citatų ir iš Markso ir Lenino raštų. Žinoma, neišvengiama nepaminėjus komunistinės terminijos: feodalizmo laikai, kapitalizmo vystymasis, klasių priešingybės ir pan. (Balys 1963: 2).

Beje, pradžioje yra ir toks išankstinis ateityje laukiantis pasmerkimas:

Galima sakyti, kad visos dainos yra geros ir vertos spausdinimo, kai kurios yra tikri perlai ir retenybės, pagaliau nėra nei vienos tikros šiukšlės ar pigaus Agitpropo pagaminto šlamšto. Jo tikrai netruks antrame tome, kur neišvengiamai turės būti įdėta „revoliucinių“ ir „tarybinių“ dainų (ten pat: 1).

Darbų recenzijose susiduriame ir su istoriografinių faktų priminimu, diegiamų folkloro nuostatų kritika, visuomeninės kultūrinės monografijų, studijų reikšmės aptarimu, įvairių kitų trūkumų išryškinimu. Nevengiama ir pasiūlyti savo mėgstamą tyrimo metodą. Štai recenzuodamas Danutės Krištopaitės knygą *Lietuvių liaudies karinės-istorinės dainos* rašo:

Autorė būtų geriau padariusi, jei ji būtų susipažinusi ir labiau pasisavinusi tarybininkų atmetamą suomių istorinį-geografinį metodą (Balys 1966: 1).

Reikėję nustatyti tipus, įvairiopaip tipą išnagrinėti, nustatyti vietines atmainas arba „oikotipus“ (pagal C. von Sydową), susekti jų tarpusavio įtakas ir pereinamumą.

Daugumą recenzijų J. Balys skelbė lietuviškoje spaudoje. Prieš karą dažniau jos pasirodydavo šiuose leidiniuose: *Švietimo darbas*, *Vairas*, *Akademikas*, *Naujoji Romuva*, *Židinys* ir kt., o būdamas Amerikoje skelbė šiuose laikraščiuose ir žurnaluose: *Draugas*, *Naujoji viltis*, *Dirva*, *Aidai*, *Santarvė*, *Lietuvių dienos*, *Tėviškės žiburiai*, *Varpas* ir kt. Vienas kitas tekstas yra pasirodęs ir kitų tautų periodikoje: *Journal of American Folklore*, *Anthropos*, *Jahrbuch für Volksliedforschung* ir kt.

Dar vienas mokslinių publikacijų žanras, kur taip pat labai plačiai atsiskleidė J. Balio domėjimosi tautosaka spektras, yra enciklopediniai straipsniai, gerokai mažiau nutvieksti subjektyvių intarpų. Vienas pirmųjų tekstų – tai latvių kalba 1935 m. paskelbtas darbas apie lietuvių tautosaką daugiatomiam leidinyje *Latviešu konversācijas vārdnīca* (t. 12, sk. 22876–22883).

Būdamas Amerikoje, į dvitomį žodyną *Funk and Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend* (1949–1950) jis sudėjo 19 straipsnių ne tik apie lietuvių, latvių folklorą (ir mitologiją), bet ir ugrofinų tautų. Štai šių žinių temos: Aitvaras, čeremisų ar marių folkloras, daina, šungalviai žmonės, estų folkloras, estų mitologija, finų-ugrų žmonės, latvių folkloras, latvių mitologija, lietuvių folkloras, lietuvių liaudies daina, lietuvių mitologija, mordviai, perkūnas, pūkas, eskimai, sampo, Vainamoinenas. Šitos J. Balio pateiktos žinios gerokai praplėtė leidinio akiratį.

Didžioji dalis enciklopedinių žinių skelbta *Lietuviškoje enciklopedijoje*, kurią rengiant jis aktyviai dalyvavo, buvo skyriaus vedėjas. Žodinė liaudies kūryba aptariama pateikiant bendras žinias apie ją ir mokslą (tekstai: Folkloras, Folkloristika, Tautosaka), apie rūšis ir žanrus (Baladė, Burtai, Daina, Formulinės pasakos, Keiksmiai, Mįslė, Mitai, Pasaka, Patarlė, Raudos). Skelbiami tekstai, skirti atskiroms tautosakos temoms, personažams, įvaizdžiams (Aitvaras, Eglės pasaka, Dalia, Gabija tautosakoje, Gamtinis folkloras, Giltinė, Gyvulių folkloras, Gulbė pasakose, Kaukas, Laimė, Lelija dainose, Linas tautosakoje, Mėnulis tautosakoje, Perkūnas, Raganas ir t. t.). Įterpta į enciklopediją istoriografinių žinių (Juška A., Lietuvių tautosakos archyvas) ir kitų tautų šios kūrybos duomenų (Bylina, Kalevala, Kalevipoeg, Keltai: mitologija ir folkloras). J. Balio rašytuose tekstuose, jų čia per šimtas, greta lietuvių tautosakos temų apžvelgta ir tautotyros (papročių, tikėjimų), mitologijos dalykai, iš dalies susipinantys su folkloristika.

Šių tekstų pobūdis ir dydis – nevienodas. Pavyzdžiui, netrumpame straipsnyje „Daina“, skirtame lietuvių liaudies dainoms aptarti, apžvelgiamas jų pobūdis, metrika, senosios ir naujosios dainos, dainos ir giesmės, poetinės priemonės, tautiniai ir tarptautiniai pradai, dainų amžius (žr. LE 15 473–479). Tekstas labai primena kitus stambokus J. Balio straipsnius apie lietuvių dainas. Tuo tarpu žinios apie leliją dainose yra gana glaustos.

...Mūsų dainose ‘baltoji lelijėlė’ yra mergaitės simbolis (kaip ‘baltasis dobilėlis’ yra bernelio simbolis) pačia gerąja prasme: čia ir jaunatvė, ir grožis, ir nekaltumas. Epitetas ‘baltas’ šį simbolį dar labiau sustiprina, nes balta spalva dainose reiškia grožio ir gėrio pradą <...>. Tradicija yra labai sena, nes l. [lelijos – L. S.] ornamentą randame Lietuvoje iškastuose moterų krūtinės papuošaluose, kuriuos archeologai priskiria pirmiems amžiams po Kr. Kaimo audiniuose l. yra mėgstamas motyvas, ypač suvalkiečių priejuostėse, būdingame moteriškame drabužyje. Kryžių ornamentikoje irgi dažnai užtinkame stilizuotas l., iš jų apie kryžmą sudaroma ‘saulė’ ir pn. Jau viduramžių riteriams l. buvo dorybės ir skaistumo simbolis, ypač Prancūzijoje (Balys 1958b: 371–372).

Kaip matome, čia pateikta duomenų ir iš tradicinio kultūrinio konteksto.

J. Balys yra paskelbęs ir vieną kitą publikaciją kitokiose enciklopedijose, pavyzdžiui, *The New Catholic Encyclopedia*, *Encyclopedia Lituanica*, *Enzyklopädie des Märchens*.

Išvados

J. Balys – plataus akiračio mokslininkas, tyrinėjęs tautosaką, papročius, tikėjimus, mitus. Jo darbuose jungėsi etnologijos, folkloristikos, mitologijos tikslai ir metodai. Jis – itin ryški asmenybė tautosakos baruose. Čia jo veikla įvairiašakė. Pažymėtinos šios jo darbų kryptys:

1. *Tautosakos užrašinėjimas ir kaupimo organizavimas*. Dar paauglys pradėjęs ją rinkti, šį darbą tęsė būdamas mokslininku, kai kada siekdamas ir specialių tikslų (pvz., sprendamas užrašytos tautosakos autentiškumo problema). Ypač pažymėtinas nuopelnas – Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenančių lietuvių liaudies dainų užrašymas 1949–1950 m. Reikšminga J. Balio veikla, formuojant Lietuvių tautosakos archyvą ir organizuojant tautosakos kaupimą. Per 1935–1940 metus archyvas pasipildė gausiais rinkiniais.

2. *Tautosakos skelbimas*. J. Balys parengė reikšmingų regioninių tekstų publikacijų iš keleto kraštų: Vilniaus, Klaipėdos, Mažosios Lietuvos, Amerikos lietuvių, Suvalkijos. Pradėjo leisti kapitalinį sakmių tomą, o plačiau visuomenei sudarė populiarias antologijas – anekdotų, baladžių, pasakų, mokytojams skirtus įvairių žanrų skaitymus ir daug smulkesnių kūrybos pluoštų periodikoje.

3. *Sisteminimas*. Svarbų darbą jis atliko pirma kartą susistemindamas lietuvių pasakojamąją tautosaką: pasakas – pagal AT sistemą, o sakmėms sukūrė savąją. Vėliau sistemino Indijos pasakas, talkino S. Tompsonui rengiant šešių tomų tautosakos motyvų indekso antrąją laidą. Taip pat pradėjo lietuvių baladžių sisteminimą, nurodė nemažai tarptautinių atitikmenų.

4. *Tyrinėjimo darbai*. J. Balys daugiau domėjosi sakmėmis, jų komparatyvistiniu nagrinėjimu. Jis rėmėsi istorinės-geografinės mokyklos (suomių) metodais. Juos patarė taikyti ir tiriant dainuojamąją tautosaką, taip elgėsi ir pats.

5. *Tautosakos ir jos žinių populiarinimas*. Gausūs J. Balio straipsniai, recenzijos, enciklopedijose pateiktos žinios yra svarbios visuomenės kultūrinimo prasme. Jo vaisiai ženklūs, atskleidžiant lietuvių tautosakos lobių vertę ir patrauklumą.

6. *Įnašas į tarptautinę folkloristiką*. Pateikdamas dalį savo darbų ir užsienio kalbomis, supažindino su įvairių žanrų tautosakos (pasakų, sakmių, baladžių) sisteminimu ir tyrinėjimais kitų šalių mokslininkus. Be to, jis pats prisidėjo prie kitų kraštų tautosakos žinių plėtros.

LITERATŪRA

- Balys Jonas 1928. Jaunosios verkavimai, *Tauta ir žodis*, t. V, p. 646–649.
— 1934. Aitvaras, *Gimtasai kraštas*, Nr. 2, p. 104–111, Nr. 3-4, p. 141–146.
— 1936a. Džukų tautosakos falsifikacijos, *Vairas*, Nr. 6, p. 23–42.

- 1936b. Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogas, *Tautosakos darbai*, [t.] II, – XXXVIII + 295 p.
- 1937. Iš Mažosios Lietuvos tautosakos, spaudai paruošė Jonas Balys, *Tautosakos darbai*, [t.] III, p. 3–91.
- 1938a. Vilniaus krašto lietuvių tautosaka, spaudai paruošė Jonas Balys, *Tautosakos darbai*, [t.] IV, – XVII + 398 p.
- 1938b. Lietuvių liaudies baladės: Motyvų apžvalga ir palyginimai, (perspausdinta iš „Židinio“: t. 28, Nr. 8-9, p. 213–226, Nr. 10, p. 379–390), Kaunas, – 40 p.
- 1939a. Griaustinis ir velnias Baltoskandijos kraštų tautosakoje: Lyginamoji pasakojamosios tautosakos studija, *Tautosakos darbai*, [t.] VI, p. 3–220 + VIII p.
- 1939b. Dėl E. Geisto folklorinių straipsnių, *XX amžius*, Nr. 268.
- 1948. *Lietuvių tautosakos skaitymai*, d. I–II, Tübingen, I d. – 248 p., II d. – 272 p.
- 1954. *Lithuanian Narrative Folksongs: A Description of Types and a Bibliography*, (*A Treasury of Lithuanian Folklore*, IV), Washington, D. C., – 144 p.
- 1958a. *Lietuvių dainos Amerikoje: Pasakojamosios dainos ir baladės = Lithuanian Folksongs in America: Narrative Folksongs and Ballads*, (*Lietuvių tautosakos lobynas*, V), surinko ir suredagavo Jonas Balys, Boston, – XLI + 326 p.
- 1958b. Lelija: dainose, kn.: *Lietuvių enciklopedija*, t. 14, Boston, p. 371–372.
- 1963. Lietuvių tautosakos lobiai, [rec.], Lietuvių tautosaka. I. Dainos, *Draugas*, d. 2, bal. 13, p. 1–2.
- 1966. D. Krištopaitė. Lietuvių liaudies karinės-istorinės dainos, [rec.], *Draugas*, d. 2, Nr. 33, p. 1–2.
- 1967. Dar apie Eglės pasaką, *Draugas*, d. 2, Nr. 129, p. 3.
- 1977a. *Lietuvių dainos Amerikoje: Lyrinės meilės, papročių, darbo, švenčių ir pramogų dainos*, antrasis rinkinys, (*Lietuvių tautosakos lobynas*, t. 6), Silver Spring, – XLI + 342 + XII p.
- 1977b. Dėl jaunos studenčiokės nusiskundimo, *Dirva*, Nr. 26, p. 4.
- Gimbutienė Marija 1977. Apie lietuvių mitologijos populiarizacijos reikalą bei šaltinius baltų mitologijai atkurti: (Atsakymas dr. Jonui Baliui), *Metmenys*, Nr. 33, cit. iš Marija Gimbutienė. *Laimos palytėta: Straipsniai, recenzijos, pokalbiai, polemika, laiškai, vertinimai, prisiminimai*, Vilnius, 2002, p. 98–100.
- Gliauda J. 1977. Pasikalbėjimas su dr. Jonu Baliu: Iš Lietuvių tautosakos lobyno, *Dirva*, Nr. 46, p. 6.
- Jokimaitienė Pranė 1985. Karinės-istorinės dainos, kn.: *Karinės-istorinės dainos*, t. I, parengė Pranė Jokimaitienė, melodijas parengė Zofija Puteikienė, (*Lietuvių liaudies dainynas*, kn. III), Vilnius, p. 7–36.
- MT X – Juozas Baldauskas. Mokslas ar autoreklama, *Mūsų tautosaka*, 1935 [1936], t. X, p. 191–197, Balys Sruoga. „Vairo“ atakos prieš Vinčą Krėvę proga, *Mūsų tautosaka*, 1935 [1936], t. X, p. 198–216, V. Krėvė-Mickevičius. „Falsifikacija“ ir faktai, *Mūsų tautosaka*, 1935 [1936], t. X, p. 217–228.